

УДК 378.046-021.64: 303.447.3
DOI: 10.15587/2519-4984.2017.97176

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

© Н. В. Замотасєва

У статті проаналізовано хід та результати експериментально-дослідної перевірки ефективності розробленої теоретичної моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ у системі післядипломної педагогічної освіти.

Обґрунтовано й розроблено теоретичну модель розвитку культуротворчої компетентності викладачів вищої військової школи із використанням кейс-технології. Визначено психолого-педагогічні умови розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ. Висвітлено логіку, особливості організації та хід педагогічного експерименту на кожному його етапі, узагальнено результати експериментально-дослідного навчання. Підведено підсумки проведеного дослідження, вказано перспективи подальшого розроблення порушеного наукового питання

Ключові слова: експериментально-дослідне навчання, культуротворча компетентність, кейс-технологія, післядипломна педагогічна освіта, програма педагогічного експерименту

1. Вступ

В умовах оновлення принципів, змісту і підходів до організації неперервної педагогічної освіти особливої актуальності набуває здатність педагога до активної професійної діяльності, продуктивної педагогічної комунікації, міжособистісної взаємодії, творчості з метою ефективного вирішення освітньо-виховних завдань, подолання проблем, розв'язання конфліктних ситуацій на основі актуального культурологічного контенту, інтерактивних технологій навчання. Нагальним є постійне підвищення рівня культурологічної підготовки викладача ВВНЗ шляхом оволодіння сучасними інноваційними технологіями навчання у вищій військовій школі, набуття спеціальних компетентностей. Останнє зумовлює першочерговість розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ із використанням кейс-технології.

2. Літературний огляд

У визначенні ключового поняття «культуротворча компетентність» спиралась на праці сучасних методологів А. Вітченка [1, 2], І. Зязюна [3], О. Дубасенюк [4], В. Оконя [5], В. Осьодла [6], С. Сисоевої [7] та інших учених, які наголошують на пріоритетності компетентнісного підходу у вищій військовій школі, цілісно підходять до проектування результатів професійної освіти викладачів ВВНЗ, інтегруючи наукові знання про об'єкти і процеси навколишнього світу з основними видами та способами професійної діяльності, цінностями, способами професійного і наукового мислення [6].

Відомий польський дидакт В. Оконь у визначенні змісту освіти спирався на тезу про культуротворчий характер навчання, оскільки, на його думку, «джерелом знань є не повідомлення про зовнішній світ, але сам світ по собі, тобто природа, суспільства, культура» [5]. Піддаючи критиці повідомлювальне навчання, вчений наголошував на необхідності творчого опанування культурної спадщини людства. «Ставлення молоді до культурної спадщини людства

виражається не тільки у простому знайомстві з літературою, музикою, живописом, – зазначав автор монографії «Процес навчання». – Важливо, щоб молодь творчо, емоційно опанувала цю спадщину» [5].

За основу власного розуміння цілей професійної підготовки і самоосвіти викладача ВВНЗ обрали тезу В. Осьодла про те, що «...основним результатом процесу навчання є не тільки знання й уміння, а способи мислення і діяльності ціннісно-сміслової орієнтації, які утворюють суб'єктний базис професійної компетентності та особистісного зростання офіцера» [6]. Звідси витлумачили культуротворчу компетентність викладача гуманітарних дисциплін ВВНЗ як складову професійної компетентності, інтегральний показник готовності до продуктивної педагогічної діяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії із студентами (курсантами, слухачами) на основі динамічної сукупності культурологічних знань, умінь, естетичного досвіду, гуманістичних ідеалів і цінностей, творчих здібностей і здатності до співтворчої діяльності тощо.

Узагальнення наукових досліджень дозволило встановити, що розвиток культуротворчої компетентності викладачів ВВНЗ можна забезпечити через посилення технологічності, інтерактивності, інтерсуб'єктності, креативності освітнього процесу, переорієнтації із змістоцентричного на розвивальний, творчий компонент у формуванні освітньо-професійних програм.

У зв'язку з останнім постає необхідність розробки та експериментальної перевірки теоретичної моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ з використанням кейс-технології у системі післядипломної педагогічної освіти.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – проаналізувати хід і результати експериментально-дослідного навчання за спроектованою моделлю розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін

ВВНЗ, з'ясувати ефективність авторської моделі у порівнянні з традиційною методикою.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- організувати та практично реалізувати систему навчально-методичних заходів, пов'язаних з оптимізацією післядипломної підготовки (перепідготовки), підвищення кваліфікації викладачів вищої військової школи з використанням кейс-технології;

- перевірити та проаналізувати результати експериментально-дослідного навчання, встановити рівень ефективності вирішення порушеного наукового питання за авторською моделлю та традиційною методикою.

4. Хід та аналіз результатів експериментально-дослідної перевірки за проблемою розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ

Спираючись на праці науковців, розробили авторську теоретичну модель, яка включає:

- концептуальну (провідні ідеї, принципи та підходи, мета);

- змістову (психолого-педагогічні, культурологічні, фахові знання та вміння, педагогічний, естетичний досвід, морально-етичні погляди переконання);

- процесуальну (методи, прийоми, види і форми навчання) складові.

Для успішного практичного впровадження спроектованої теоретичної моделі визначили психолого-педагогічні умови розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ:

- пріоритетність особистісної і професійної самоактуалізації військового педагога, сформованість у нього сталих потреб у самоосвіті, саморозвитку та самореалізації;

- єдність і взаємозв'язок формальної, неформальної та інформальної освіти;

- створення культуротворчого освітнього середовища, забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату в науково-педагогічному колективі;

- актуалізація життєвого і професійного досвіду викладача ВВНЗ, сприяння його постійному теоретичному осмисленню та практичному збагаченню;

- підвищення мотивації та стимулювання культуротворчої діяльності військового педагога;

- інтерактивний, діалогічний, співтворчий характер взаємодії суб'єктів військово-педагогічного процесу, його технологічність.

З метою перевірки ефективності теоретичної моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів ВВНЗ провели експериментально-дослідне навчання. Програма педагогічного експерименту складалася із *трьох етапів*: підготовчого, основного, заключного.

На *підготовчому етапі* педагогічного експерименту було відпрацьовано необхідні навчально-методичні та інструктивні матеріали, дібрано відповідні матеріально-технічні засоби, проведено комплекс організаційних заходів, пов'язаних із вибором експериментальної бази, консультуванням виклада-

чів, проведенням інструкторсько-методичних занять за власною методикою.

Основний етап було присвячено практичній реалізації моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін із використанням кейс-технології у системі післядипломної освіти. Відповідно до сформульованих мети і завдань експериментально-дослідного навчання проводилися експериментальні заняття, консультації для слухачів курсів підвищення кваліфікації, здійснювалося вивчення результатів виконання практичних завдань за кейсами, обговорювались показники дослідної роботи з експертами, викладачами, керівниками навчальних підрозділів ВВНЗ, доопрацьовувались експериментальні розробки.

На *заключному етапі* на підставі критичного аналізу експериментальних даних було доопрацьовано систему критеріїв, визначено рівні розвиненості культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін. На основі вдосконаленої критеріальної бази проведено підсумкові контрольні зрізи; опрацьовано та узагальнено отримані кількісні та якісні показники, підбито підсумки експериментально-дослідного навчання.

Вжиті на етапі констатувального експерименту організаційні заходи спрямували на створення природного освітньо-професійного середовища, забезпечення реальних можливостей для міжособистого спілкування, взаємодії, обміну інформацією, доступу до відповідного ресурсного забезпечення, отримання кваліфікованої методичної допомоги та підтримки всіма учасниками педагогічного експерименту безвідносно їхньої приналежності до експериментальної (ЕГ) або контрольної групи (КГ). Такий підхід дозволив забезпечити достовірність, об'єктивність, цілісність, валідність проведеного експериментально-дослідного навчання і здобутих при цьому даних.

Формувальний експеримент передбачав перевірку ефективності спроектованої теоретичної моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ із використанням кейс-технології в умовах післядипломної освіти. Реалізація формувального експерименту здійснювалася за окремими методиками: в ЕГ навчання проводилося на основі спроектованої теоретичної моделі, спеціально розроблених для цього кейсів, тоді як у КГ застосовувалася традиційна методика, що передбачала звернення до технологій проблемного, проектного, лекційно-семінарського навчання.

На початку формувального експерименту провели консультації для керівників курсів підвищення кваліфікації, науково-педагогічних працівників, залучених до експериментально-дослідного навчання. Організували постійно діючий вебінар за авторською технологією, під час якого розкривали особливості застосування кейсів у процесі аудиторної та самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації, ознайомилювали з власним досвідом кейс-навчання шляхом тиражування методичних розробок та рекомендацій [8–10], проведення майстер-класів, відеоконференцій, чатів.

Згідно визначеного алгоритму практичного застосування технології ситуативного аналізу, розпочали навчання в ЕГ на основі «мертвих» кейсів. Системний підхід до організації експериментально-дослідного навчання забезпечили шляхом добору видів освітньо-професійної діяльності викладачів гуманітарних дисциплін з урахуванням обраних форм участі в експерименті. Самоосвітня підготовка здійснювалася на основі розробленого дистанційного спецкурсу «Підвищення ефективності практичної підготовки курсантів (слухачів) ВВНЗ із використанням кейс-технологій». Для слухачів курсів підвищення кваліфікації проводилися навчальні заняття, тренінги, майстер-класи, пропонувались окремі матеріали дистанційного спецкурсу. До програм педагогічного стажування було включено окремих модулів практичної підготовки, який передбачав виконання стажистами таких завдань:

1. Узагальнення передового педагогічного досвіду використання технології ситуативного аналізу у вузівській практиці викладання.

2. Розроблення кейсів за програмними темами гуманітарних дисциплін.

3. Проведення відкритих практичних занять на основі кейс-технологій.

Для слухачів курсів підвищення кваліфікації згідно програми педагогічного експерименту проводилися експериментальні заняття, мета яких полягала у наданні методичної допомоги викладачам у процесі опанування ними технології ситуативного аналізу, розвитку у них культуротворчої компетентності.

Поступовий перехід слухачів з репродуктивного на творчий рівень опрацювання проблемних педагогічних ситуацій забезпечували за допомогою послідовного і дозованого ускладнення завдань за кейсом, застосування кейсів із скороченою структурою («живих» кейсів).

В якості варіативних пропонувалися такі завдання:

– викласти проблемну ситуацію у вигляді сценарію засідання кафедри (сценарію інсценівки);

– переробити «тіло» кейсу таким чином, щоб проблемна ситуація уривалася на кульмінаційному епізоді.

Завдяки використанню вищевизначених завдань забезпечили розвивальний характер навчально-пізнавальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації, поглиблення попередньо сформованої культуротворчої компетентності.

Активному розвитку основних компонентів культуротворчої компетентності (культурологічних знань та вмінь, естетичного досвіду, гуманістичних ідеалів і цінностей, творчих здібностей, здатності до співтворчої діяльності) сприяло використання у системі післядипломної освіти викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ кейсів відкритої структури.

На основі підготовленої критеріальної бази з метою визначення ефективності авторської методики розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ провели контрольні зрізи. Для цього відібрали та розробили на основі попередньо визначених критеріїв комплекс тестів, різноваріантних контрольних запитань і завдань, застосували їх для проведення підсумкових діагностичних заходів в ЕГ та КГ. Розроблені діагностичні засоби охопили всі складові програм післядипломної освіти та підвищення кваліфікації (теоретичне навчання, практична підготовка), забезпечили цілісний, об'єктивний, компетентнісний підхід до оцінювання рівня освітньо-професійних досягнень кожного учасника експериментально-дослідного навчання.

З метою перевірки якості культурологічної підготовки викладачів гуманітарних дисциплін провели контрольні зрізи спрямовані на визначення:

1. Рівнів сформованості культурологічних знань.

2. Наявного естетичного досвіду (начитаність, глядацькі спостереження тощо).

3. Умінь добирати культурологічний контент для застосування у проблемних педагогічних ситуаціях.

Отримані результати проаналізували, узагальнили та відобразили в табл. 1.

Таблиця 1

Результати перевірки якості культурологічної підготовки в ЕГ і КГ

Особистісні якості, що перевірялись	Рівні	Кількісні показники відповідей (у %)	
		ЕГ	КГ
1. Культурологічні знання	Високий	15	7,5
	Достатній	67,5	35
	Середній	17,5	55
	Низький	0	2,5
2. Естетичний досвід	Високий	20	12,5
	Достатній	57,5	20
	Середній	22,5	62,5
	Низький	0	5
3. Уміння добирати культурологічний контент	Високий	10	7,5
	Достатній	45	20
	Середній	42,5	62,5
	Низький	2,5	10

Для перевірки рівня володіння слухачами ЕК і КГ уміннями цілісно і швидко аналізувати проблемну ситуацію, виявляти її причини і наслідки, ухвалювати рішення в умовах змінних обставин і подій, що динамічно розвиваються провели контрольний зріз на основі різноматематичних проблемних ситуацій. Пропоновані ситуації відрізнялись своєю тематикою і проблематикою, тоді як за рівнем складності, обсягом і переліком завдань вони були ідентичними. Оцінювання виконаних завдань здійснювалося на основі таких критеріїв: швидкість, цілісність, обґрунтованість, креативність, оригінальність пропонованих рішень, лаконічність відповідей, їх відповідність літературним нормам, виразність висловлювань, влучність використання культурологічного контексту.

На підставі порівняльного аналізу виконання завдань за пропонованими проблемними ситуаціями встановили, що слухачі ЕГ продемонстрували кращі результати, виявили здатність швидко, цілісно, обґрунтовано, творчо, нестандартно підходити до розв'язання педагогічних проблем, грамотно виражати свої думки, адекватно ситуації добирати відповідні культурологічні матеріали, за їх допомогою створювати ситуацію успіху. Переважна більшість робіт, виконаних слухачами КГ, відзначалась поверховістю, схематизмом, недостатньою виразністю, браком будь-яких мистецьких аналогій, ремінісценцій та інших прийомів увиразнення.

Для визначення рівня сформованості креативного мислення, вмінь визначати логіку подій під час конфлікту, моделювати різноманітні варіанти його розв'язання запропонували слухачам ЕГ і КГ проаналізувати проблемні ситуації. Для прикладу наведемо такі завдання:

1. Проаналізувати подану нижче проблемну ситуацію, спроектувати подальший її розвиток: «Заступивши в передсвятковий наряд начальником варти, вночі ви здійснили перевірку постів. Разом із розвідним – метким та хитрим сержантом Косаревим – ви прийшли на пост № 3 – склад паливно-мастильних матеріалів, який охороняв рядовий Омаров, один з активістів і кращий фахівець роти. Вартовий поводить себе вірно, чітко реагував на ввідні. Ви вже мали намір похвалити його, однак у цей час при світлі ліхтарика помітили свіжий сірник, що лежав неподалік від вас» [11].

2. На основі викладеної нижче проблемної ситуації підготувати характеристику головного героя – курсанта Швирилова, розробити сценарій виховної бесіди з курсантом керівника стажування з метою виправлення недоліків у підготовці майбутнього офіцера і військового педагога: «Курсант Швирилов проходив стажування на посаді командира взводу. Йшли дні, а йому ніяк не вдавалося встановити ділові стосунки з підлеглими. Не тільки солдати, але і сержанти цуралися курсанта. Коли до підрозділу прибув керівник стажування, курсант поскаржився, що йому доставив взвод, у якому немає жодного ініціативного, старанного воїна.

– Ось сьогодні викликав на бесіду рядового Содратдінова. Почав указувати йому на недоліки, а він ображається і все заперечує.

– А які позитивні якості ви помітили у цього солдата? – втрутився в розмову... лейтенант Іванський.

– Позитивні якості? – з подивом вимовив курсант. – Нічого доброго сказати про нього не можу...» [11].

Написати есе на одну із пропонованих тем: «Немає двох однакових рішень однієї проблемної ситуації», «У полоні педагогічних стереотипів», «Випадок, який змінив моє ставлення до професії педагога», «Чи вчимося на помилках?».

5. Результати дослідження

Проведений порівняльний аналіз виконаних творчих завдань засвідчив, що в ЕГ і КГ спостерігаються значні розходження за визначеними параметрами (сформованість креативного мислення, вмінь визначати логіку подій під час конфлікту, моделювати різноманітні варіанти його розв'язання). Якщо слухачі КГ у своїх роботах подали переважно схематичні, стандартизовані варіанти вирішення проблемних ситуацій, виявили одноманітність і тенденційність у розкритті сутності проблем, що висвітлювались в есе за пропонованою проблематикою, то слухачі ЕГ продемонстрували здатність нестандартно мислити, давати цілісну характеристику проблемних ситуацій, розробляти цілу палітру можливих варіантів їх розв'язання на концептуальній творчій основі. Кількісні показники виконання творчих завдань узагальнили та відобразили в табл. 2.

Таблиця 2
Кількісні показники виконання творчих завдань контрольних зрізів

Завдання	Рівні навчальних досягнень	Результати (у %)	
		ЕГ	КГ
Завдання 1	Високий	12,5	7,5
	Достатній	65	30
	Середній	22,5	55
	Низький	0	7,5
Завдання 2	Високий	15	10
	Достатній	60	32,5
	Середній	25	52,5
	Низький	0	5
Завдання 3	Високий	20	12,5
	Достатній	45	32,5
	Середній	35	47,5
	Низький	0	7,5

Якісний аналіз робіт слухачів ЕГ дозволив виявити вагомі особистісні новоутворення, пов'язані із високим рівнем самостійності, оригінальності, варіативності підходів до вирішення поставлених завдань.

У процесі експериментально-дослідного навчання учасники експериментальної групи продемонстрували високий рівень аналітизму, критичного мислення, гнучкості, ініціативності, креативності, здатності долати формалізм, стереотипні погляди і підходи, знаходити ефективні способи вирішення педагогічних проблем із застосуванням відповідних культурологічних матеріалів для реалізації освітньо-виховних цілей.

6. Висновки

Отже, культуротворча компетентність викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ виявляється в їхній готовності до продуктивної педагогічної діяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії із вихованцями на основі набуті сукупності культурологічних знань, умінь, естетичного досвіду, гуманістичних ідеалів і цінностей, творчих здібностей і здатності до співтво-

рчої діяльності, що відзначаються динамічним характером і потребують постійного поглиблення, розширення, оновлення, практичного відпрацювання.

Упровадження авторської моделі розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ з використанням кейс-технології дозволяє суттєво оптимізувати післядипломну підготовку (перепідготовку), підвищення кваліфікації викладачів вищої військової школи.

Перспективи подальшого розроблення порушеного наукового питання полягають в обґрунтуванні та проектуванні нової типології кейсів, у створенні “батареї” кейсів за актуальною педагогічною проблематикою, дослідженні шляхів інтеграції кейс-технології з інтерактивними технологіями кооперованого, комунікативно-діалогового, ігрового навчання.

Література

1. Вітченко, А. О. Розвиток професійної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ із використанням технології ситуативного аналізу [Текст] / А. О. Вітченко // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – Вип. 1 (38). – С. 20–26.
2. Вітченко, А. О. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика [Текст]: навч.-метод. пос. / А. О. Вітченко, В. І. Осьодло, С. М. Салкуцян; ред. В. М. Телелим. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 250 с.
3. Зязюн, І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії [Текст] / І. А. Зязюн // Постметодика. – 1996. – № 4 (14). – С. 11–13.
4. Дубасенюк, О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності [Текст]: монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.
5. Оконь, В. Процесс обучения [Текст] / В. Оконь; ред. М. А. Данилов. – М.: Учпедгиз, 1962. – 172 с.
6. Осьодло, В. І. Психологія професійного становлення офіцера [Текст]: монографія / В. І. Осьодло. – К.: ПП «Золоті Ворота», 2012. – 463 с.
7. Сисоєва, С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих [Текст]: навч. метод. пос. / С. О. Сисоєва. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 320 с.
8. Замотаєва, Н. В. Особливості використання кейсів у процесі розвитку культуротворчої компетентності викладачів ВВНЗ [Текст] / Н. В. Замотаєва // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2016. – Вип. 1 (8). – С. 36–42.
9. Замотаєва, Н. В. Культурологічне забезпечення військово-педагогічного процесу з використанням кейс-технології [Текст]: навч. пос.-практ. / Н. В. Замотаєва. – К.: Альфа Реклама, 2016. – 180 с.
10. Замотаєва, Н. В. Практичне використання технології ситуативного аналізу на заняттях різних видів [Текст]: наук.-практ. сем. / Н. В. Замотаєва // Використання методів активного навчання у навчально-виховному процесі підготовки офіцерів запасу. – 2014. – С. 156–158.
11. Психолого-педагогический практикум ротного политработника. Ч. II [Текст]: учеб.-метод. пос. – Военная педагогика. – Донецк, 1989. – 366 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Вітченко А. О.
Дата надходження рукопису 15.02.2017*

Замотаєва Наталія Володимирівна, старший викладач, кафедра гуманітарної та соціально-економічної підготовки, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, пр. Повітрофлотський, 28, м. Київ, Україна, 03049
E-mail: zamotaeva.n@mail.ru